HISTORIEN UNDER DEBATT

DEN DISKUSSION rörande historiens värde som inleddes genom min i huvudsak refererande artikel i onsdags har genom inlägg från flera framstående historiker fått stort intresse. Vad det gällt är ju väsentligen att med precision och under erinran om skilda synpunkter söga saker som de flesta reflekterande människor är ense om, men som i regel förblir vagt tänkta och lika vagt uttalade. Enighet i stort sett tycks alltså föreligga, även om den gemensamma uppfattningen nyanseras på skilda sätt att en genomförd kritik skulle kunna hävda motsättningar av mera principiell art. Under instämmande i det mesta som sagts må det tillåtas mig att såsom inledare sammanfatta och på ett par punkter fullfölja eller göra reservationer mot resonemangen.

Möjligheten av historiska prognoser av större format och framför allt historiefilosofier av typen Hegel—Marx—Spengler —Toynbee har avvisats i samtliga inlägg. Professor Lönnroth framhäller till och med att han själv och många av hans fackkolleger är förvånade över att dylika profetior "diskuteras fullt allvarligt". Det är en glädjande deklaration. Till den mäste emellertid fogas påpekandet att åtminstone ett par svenska historiker av erkänd kapacitet givit Toynbee det mest oförbehållsamma erkännande, utan varje kritiskt uttalande mot hela genren, och att utomlands åtskilliga av deras professorskolleger hyllat Toynbee som förnyare av den historiska vetenskapen. Man får också komma ihåg, att det ofta varit sådana väldiga och tokiga perspektiv som för lekmännen erbjudit de största lockelserna och de största farorna. De historiker och tänkare som gjort historia är inte främst de förskräckta källkritikerna, utan geniala fantaster som Hobbes och Rousseau, Hegel och Marx. Helt naturligt måste de författare som driver en synpunkt med extrem och därigenom erbjuder en nyckel till total förståelse av allt verka längslandet; det är galningarna som med sina fakirkonster ur ett frö av sanning frammanar en visshetens och tryggthetens oas vilka dominerar politikens idéhistoria. På denna punkt skulle jag särskilt vilja understryka betydelsen av professor Söderlunds reflexioner.

Vad är vi då ense om, positivt sett? Att ett mått av historisk kunskap, ett mått av förnuftig historia är nödvändigt för förnuftigt handlande i nuet. "Historien lär oss att förstå vår egen verklighet, att förstå oss själva", skriver professor Heckscher. En Mowgli ur urskogen, som lär sig tala, men ingenting annat, skulle som politiker vara ännu omöjligare än samtidens värsta representanter för yrket. Men den historia som här främst kommer i fråga är uppenbarligen samtidshistorien; utan den vet man ju ingenting om själva den miljö i vilket handlandet skall ske. Att känna exempelvis nazismen och kommunismen är nära nog detsamma som att känna dessa rörelsers utveckling; den kunskapen ger oss utsikter att någorlunda förutse hur de i framtiden skall bete sig. I jämförelse härmed synes kunskaper om äldre tid, som ger oss förmåga att dra roliga och belysande paralleller, vara av ytterligt ringa värde — märk väl ur den här anlagda synpunkten. Ty vi är ju ense om att dessa paralleller inte duger till direktiv för handlandet.

Enighet råder väl också om att statistiska metoder kan ge tämligen säkra prognoser inom starkt begränsade områden, till exempel när det gäller befolkningsutveckling och försäkringar mellan yrkesgrupperna (Heckscher). Det är emellertid här snarast fråga om ett specialproblem en smula vid sidan, och jag vill blott erinra om hur osäkra prognoserna även på detta område kan vara, såsom dr Samuelsson närmare utvecklat.

Viktigare är en annan fråga. Även historiker av den kritiska läggning som hatt ordet i debatten synes ofta vara benägna att mera i förbigående och under allmänna reservationer hävda ett värde hos historien som halvt om halvt för oss tillbaka till anspråken på förmåga att göra prognoser av paralleller. I någon mån gäller det, såvitt jag förstår, professor Lönnroths inlägg. Jag skall därför stanna vid ett par springande punkter i detta.

Professor Lönnroth talar om värdet av historisk kunskap för politikerna likaväl som för valmännen och framställer i detta sammanhang några retoriska frågor. "Skulle dessa miljoner som jublade över Münchenuppgörelsen 1938 ha gjort det om de känt till de grova dragen i spelet mellan Preussen—Tyskland, Polen och Ryssland efter mitten av 1700-talet? Skulle så många människor ha resignerat inför Hitlers sannolika seger år 1940 om de hade haft erfarenheterna från Napoleontiden aktuella" osv. Lönnroth menar tydligen att varje vettig människa skall svara nej. Tyvärr måste jag oroa Lönnroth — eller enligt hans mening försvinna ur kretsen av vettiga — genom att svara ja. Och jag måste gå än längre. Trots kunskaper i historia som är begränsade men inte rimligen kan falla under vad Lönnroth fordrar av alla människor var jag glad över München (utan jubel) av skäl som det skulle bli för långt att deklarera; likaså trodde jag snarast på Hitlers seger (med den största olust och utan resignation). Och jag kan inte finna att jag hade fel. Det synes mig tvärtom ganska klart att pistå att de kunskaper varom Lönnroth talar skulle ha givit visshet om att München var ett misslag eller att Hitler måste besegras. En i mycket utmärkt bok som kom ut år 1942 (av Kurt Stechert) gick viserligen ut på att med historiska paralleller visa att Hitlers undergång var säker, men jag ansåg då och anser nu att resonemanget var ohållbart. Det stanna så mycket oskärt i paralleliserna, så mycket okänt i de behandlade faktorerna att det hela var fråga om spådom och inte om säkra prognoser.

På ett så oskyldigt sätt som möjligt har Lönnroth här uttryckt ett, enligt min åsikt, ogrundat anspråk. Konsekvensen av tankegången måste bli att våra historieprofessorer kollegialt eller för olika områden skulle ge för vår politik avgörande prognoser. Ty om professor Lönnroth och hans kolleger 1938 och 1940 kunde tala om hur det skulle gå, måste de väl kunna göra det nu. Det är väl inte bara i efterhand som insikten uppkommer.

Att dylika anspråk inte kan godtas har i flera av inläggen — också, tycks det, i Lönnroths inlägg — på vad man kan kalla teoretiska skäl klarlagts. Det finns också en annan väg att gå. Har våra historiker givit säkra prognoser för framtiden, i den mån de ägnat sig åt denna konst? Nej, tyvärr. Harald Hjärne gav lysande överblickar av läget, men att han inte såg klart i framtiden visar t. ex. hans uppsatser om Ryssland och Finland från början av seklet. Rudolf Kjellén var professionell profet — klar och elegant — men hans profetior slog fel; Nils Edén hade otur då han talade om den trygga freden 1914. Efter München gladde sig inte bara de jublande miljonerna, utan också en rad svenska statskunskapare och historiker. Det är onödigt att fortsätta. Charles Seignobos förklarade i en av sina senare skrifter att han spätt två gånger — båda gångerna fel — och att han aldrig skulle göra så vidare; det är tryggast för historiker likaväl som för annat folk.

Man behöver inte ens betona osäkerheten i alla paralleller för att komma till den negativa slutsatsen. Historikerna är ju ständigt oense även om de förflutna händelser som skulle tjäna som utgångspunkt för prognoser. De diskuterar — och vi hoppas de skall fortsätta med det — om varför det blev revolution i Frankrike, varför Napoleon föll, varför franskt-tyska kriget utbröt, varför Hitler vann makten. Så länge de inte är eniga om sin specialitet — det förflutna — kan man dess bättre inte vänta någon enighet om framtiden.

HERBERT TINGSTEN

(Förutom inledningsartikeln, 27 december, har inlägg i diskussionen varit publicerade den 28, professor Heckscher, den 29, professor Lönnroth och fil. lic. Kurt Samuelsson, den 30, professor Söderlund.)

GOTT NYTT ÅR
med
DAGENS NYHETER

Prenumerera från januari 1951

A. STOCKHOLMSUPPLAGAN kostar

Månad	kr.	5: 25
Kvartal	,,	15: 25
Halvår	,,	30: —
Helår	,,	60: —

I Stockholm med omgivningar mottas prenumeration pr telefon 22 40 00 eller i tidningens kontor: Tegelbacken, Stureplan, Götgatan 41, S:t Eriksplan.

På övriga platser i landet av DN:s ombud eller på varje postanstalt.

BACH — för sista gången 1950

BACH-ÅRET är till ända. Över hela världen har den store kantorns musik strömmat från strupar, kyrkorglar, orkestrar, kammarmusikensembler, konsertflygelar och till en del även från hemmens pianon och kammarorglar. De som hungrar efter denna alltomfattande musik behöver på nyårsafton knappast säga sig att de eller vi har fått för litet. En finns som ändå tycker det: rektorn vid folkhögskolan i Sigtuna, *Ingvar Sahlin*.

I sin bok *Vår Herres kantor* (Diakonistyrelsens förlag, 9:50) hävdar han att förståndet för det rika arvet alltjämt är beklagansvärt ringa, särskilt om man jämför den med intresset för Beethoven. "År 1950 spelas några Bachprogram; och så har man då upplyllt allan rättfärdighet." Författaren känner "ett visst vemod vid tanken på det nedgrävda pundets tragik". Nå, tragik? Och tragiken hos ett nedgrävt pund? Någon mätta får det väl ändå vara, även hos en Bachbesinnare. Överdriften i ett sådant uttryckssätt hjälper inte Bach. Det innebär också en orättvisa mot de entusiaster och välvilligt inställda musikaliska föreningar i landet som under årets lopp har lagt ned ofantlig möda på att framföra kompositioner av Bach, från de i proportionerna väldigaste till de blygsammaste. Kastar man därtill en blick ut i världen och noterar vad som i andra länder spelats under högtidsåret, så blir man både imponerad och en aning ängslig. Punkt är inte bara uppgivet, dess kurs har stigit ofantligt, och frågan är väl snarast om den nya höjning i längden kan stå sig. Sahlin hänvisar kategoriskt till "den växelverkan som alltid råder mellan tillgång och efterfrågan på konstens område: ju mer som bjuds, dess mer efterfrågas, och tvärt om". Det är en synnerligen djärv och ganska tvivelaktig konstekonomisk teori.

Rektor Sahlins resonemang går ofta i den här anförda stilen. Han är så fylld av entusiasm för ämnet att han tappar den logiska balansen och bara hänfört prattar på. Det blir gärna lite för romantiskt, lite för lösligt. Det blir "storvulet" och "underbart välgörande", "nådens himmelska regn faller svalkande och upplivande" och "gnistan slår genom konstens högspänning över oväntat vida klyftor". Man "ger sig på nöd och onåd", tar "ett eterbad i ljus klarhet" och "böjer huvudet inför en inspiration som icke kan överträffas".

Det är sant att man inte helt kan förstå Bach och hans musik utan att veta något om hans religiositet, men det måste också framhållas att man inte förstår den från vilken religiös utgångspunkt som helst. Hans kristendom måste ses historiskt: mannen är inte kantor i Engelbrektskyrkan i våra dagar. Författaren vill helst göra om den gamle myntige, fromme, ur vår synvinkel ibland egendomligt cyniske organisatören. Han säger på ett ställe rent ut: "Den personlighet som vi möter i trotsig kamp mot rådet eller räknande sina ekonomiska tillgodohavanden, ter sig ju inte alltid så som vi skulle önska oss kyrkans störste tonkonstnär." De brev av honom som finns bevarade ger "ingen verklig bild av honom — dess bättre". Detta är ju en kostlig formulering. Hur ska man då komma till rätta med den motspänstige gubben? Jo, man förklarar hans stolthet "skenbar" och låter påskina att vi bakom denna kan ana "den sakliga ödmjukhet som är redo att offra allt", osv. Sådant är kanske välment, men inte vidare klyftigt. Först om man utan förutfattade meningar försöker tränga in i problemet Bach — som inte är bara ett psykologiskt och musikaliskt utan också ett historiskt-socialt problem, ja även ekonomiskt — först då kan man få en bild med perspektiv av hans gigantiska storhet. Ty bort hans s. k. mänskliga drag och han blir platt som en figur på en dålig altartavla.

Sahlins Bachbok ger intet nytt material eller några nya synpunkter, men bortsett från partier av ovanstående slag är den läsbar och delvis säkerligen nyttig för sådana som framför allt önskar sätta sig in i de kyrkomusikaliska verken. Dessa blir i flera fall ordentligt genomgångna, varvid texten är hyggligt försedd med notexempel. De icke kyrkliga kompositionerna omnämns mera flyktigt, som det också påpekas i förordet. Anledningen till denna disposition är att boken har tänkt vänder sig till de kantorer och präster som med Bachs hjälp vill bygga upp sin kristna församling. Han säges ha ett gott inflytande på sådana som annars inte skulle våga sig in i kyrkan därför att den skulle "skrämma med dina långa predikningar, som vädja för ensidigt till det hårt-ansträngda intellektet". Nå, de intellektuella inslagen i predikningarna brukar inte vara så starkt framträdande att de behöver hindra trafiken.

CURT BERG

En konferens om försöksverksamhet med 9-årig enhetsskola, ordnad av skolöverstyrelsen, ordna i Stockholm 5—7 februari. Till mötet kommer att inbjudas kommunala skolledare, stadsfullmäktigeledamöter samt representanter för folkskolelärarorganisationerna och vissa småskolseminarier.

Franska klassiker

TIDENS FÖRLAG har startat ännu en klassikerserie, en fransk. Det är den tredje i ordningen, och liksom sina båda föregångare frapperar den genom trevligt urval (Knut Jaensson) och en vacker och behändig utstyrsel (Bo Lindberg och Valter Falk:). Medelvägen mellan alltför exklusivt och alltför populärt är perfekt markerad av de första tre volymerna: *Radiguets Djävulen i kroppen, Balzacs De vises sten.* och *Prousts Noveller* (i urval). Pris 3: 85 per volym.

"Djävulen i kroppen" gick ju för inte länge sedan som film, och det är väl troligt att titeln har bakat sig fast i minnet hos en ganska stor publik. Det var en delvis utmärkt film, och den hade fångat något av det väsentliga i boken. Men inte allt. De tvära kasten och den fina nyanseringen i psykologin är sådant som aldrig kan återges på film. A andra sidan finns det i filmversionen expressiva detaljer som knappast kunde överföras till berättande prosa — t. ex. frontsoldaten som litet omotiverat känske, men mycket verkningsfullt, dyker upp för ett ögonblick som en inkarnation av krigets robotideal. Över huvud taget ger de båda versionerna av "Djävulen i kroppen" uppslag till jämförelser mellan bildberättelsens och ordberättelsens möjligheter.

"Djävulen i kroppen" kom ut 1923, samma år Radiguet gick bort, endast 21 år gammal. På den tiden betraktades han både som ett litterärt underbarn och som ett enfant terrible, men man måste helt hålla med Knut Jaensson om att den konstnärliga och mänskliga brådmogenaden är det enda som frapperar en läsare av i dag och att den föregivna cynismen i Radiguets attityd är svår att upptäcka så här ett kvartsekel efteråt. Romanen om den sextonårige René och hans förälskelse i Marthe, som har sin man vid fronten, är en kärlekshistoria som i sin förening av ömhet och skarp iakttagelse, av djärvhet och balans, är klassiskt fransk.

Även hjälten i Balzacs roman "De vises sten", Balthazar Claes, har djävulen i kroppen; han är såv under sin forskarlidelse, som är sammansatt av kunskaps- och maktbegär. Han är kemist och tror sig vara skapandets hemlighet på spåren. Hänsynslöst offrar han allt vad han äger och har — och det är inte småsmulor — för att tillfredsställa sin passion; hustrus och barnens förmögenhet går också sin kos i den mån han kan komma åt den. De jättesummor Claes löser ut försöker hustrun och efter hennes död den äldsta dottern efter förmåga återvinna, och de lyckas underbart väl tack vare fasthet, uthållighet och offervilja och trots en viss

KATTEN

Forts. från föreg. sida.

lust-Stephens Svenska Folksagor, del II, finns ju den av alla barn älskade sagan om "Kattenborg", och Asbjörnsen-Moes norska folksagor har en saga om en glupsk katt, "Kjetta som var så fæl til at ete", till vilken Kittelsen gjort en nästan skrämmande helsidesteckning där kattens grymhet särskilt starkt kommit till uttryck.

Men litteraturens kattliknare är de företrädesvis män i denna antologi. Balzac var kattälskare, katter förekommer i de flesta av hans böcker, och här bidrar han med en liten novell om en enögelsk katt. Hans landsmän, utom Baudelaire, nämligen Victor Hugo, Theophile G[illegible]tier, Zola, Anatole France m. fl. har signat katten sin hyllning; och kronikören Champfleury har skrivit en hel katternas historia, "Les Chats", där detta trivsamma djur behandlas med all den grundlighet och uppskattning det tillkommer, sett ur diktens, konstens och kulturhistoriens synvinkel.

Något att läsa

Något att läsa

Något att läsa